

Adolygiad o Gynaliadwyedd Ariannol – Cyngor Castell-nedd Port Talbot

Blwyddyn archwilio: 2023-24

Dyddiad cyhoeddi: Medi 2024

Cyfeirnod y ddogfen: 4459A2024

Paratowyd y ddogfen hon fel rhan o waith a gyflawnir yn unol â swyddogaethau statudol.

Mewn achos o dderbyn cais am wybodaeth y gall y ddogfen hon fod yn berthnasol iddo, tynnir sylw at y Cod Ymarfer a gyhoeddwyd o dan adran 45 o Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000. Mae'r cod adran 45 yn nodi'r arfer wrth ymdrin â cheisiadau a ddisgwylir gan awdurdodau cyhoeddus, gan gynnwys ymgynghori â thrydydd partïon perthnasol. O ran y ddogfen hon, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru ac Archwilio Cymru yn drydydd partïon perthnasol. Dylid anfon unrhyw ymholiadau ynghylch datgelu neu aildefnyddio'r ddogfen hon at Archwilio Cymru yn swyddog.gwybodaeth@archwilio.cymru.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.

Cynnwys

Adroddiad cryno	
Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn	4
Ein dyletswyddau archwilio	4
Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn	4
Pam mae cynaliadwyedd ariannol yn bwysig	4
Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych	4
Ein dulliau archwilio a phryd y gwnaethom gynnal yr archwiliad	6
Yr hyn a ganfuom	6
Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor	8
Atodiadau	
Atodiad 1 – cwestiynau a meini prawf archwilio	9

Adroddiad cryno

Pam y cynhaliom ni'r archwiliad hwn

Ein dyletswyddau archwilio

- 1 Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, ac mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod yn fodlon ei fod wedi gwneud hyn.
- 2 Gwnaethom gynnal yr archwiliad hwn i helpu i gyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Gall hefyd lywio astudiaeth ar gyfer gwella gwerth am arian o dan adran 41 o Ddeddf 2004, a/neu archwiliad a gynhaliwyd gan yr Archwilydd Cyffredinol o dan adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.

Ein hamcanion ar gyfer yr archwiliad hwn

- 3 Rhoi sicrwydd bod gan gynghorau drefniadau priodol i gefnogi eu cynaliadwyedd ariannol.
- 4 Egluro sefyllfa ariannol cynghorau a'r pwysau a'r risgiau allweddol i'w cynaliadwyedd ariannol.

Pam mae cynaliadwyedd ariannol yn bwysig

- 5 Mae cyfuniad o ffactorau, gan gynnwys cost gynyddol darparu gwasanaethau a galw cynyddol am rai gwasanaethau yn rhoi pwysau sylweddol ar gyllid llywodraeth leol.
- 6 Er gwaethaf y pwysau hyn, mae'n dal yn ofynnol i gynghorau osod cyllideb gytbwys wrth ddarparu nifer o wasanaethau statudol. Mae cynghorau hefyd yn darparu ystod o wasanaethau anstatudol y mae cymunedau'n dibynnu arnynt.
- 7 Yn y cyd-destun hwn, mae'n bwysig bod cynghorau'n datblygu dull strategol o'u cynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy i'w helpu i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio eu hadnoddau.

Yr hyn y gwnaethom fwrw golwg arno a sut y mae da'n edrych ¹

- 8 Gwnaethom adolygu dull strategol y Cyngor o gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol, ei ddealltwriaeth o'i sefyllfa ariannol bresennol, a'i drefniadau ar gyfer adrodd a goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol. Cyfyngwyd yr archwiliad hwn i ystyriaeth

¹ Wedi'i ddiffinio fel 'beth ddylai fod' yn unol â deddfau neu reoliadau, 'yr hyn a ddisgwylir' yn unol ag arfer gorau, neu 'beth allai fod', o ystyried amodau gwell.

o'r trefniadau y mae'r Cyngor wedi'u rhoi ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol. Nid adolygiad o reolaeth ariannol ehangach y Cyngor oedd hwn, na'r penderfyniadau ariannol unigol y mae'r Cyngor wedi'u gwneud neu'n bwriadu eu gwneud.

- 9 Rydym yn cydnabod y bydd rhai ffactorau a fydd yn effeithio ar gynaliadwyedd ariannol cynghorau y tu hwnt i gwmpas yr archwiliad hwn, gan fod yr archwiliad hwn yn canolbwyntio ar y trefniadau y mae cynghorau'n eu rhoi ar waith. Fodd bynnag, lle gwnaethom nodi materion cyffredin drwy ein gwaith maes sy'n mynd y tu hwnt i'r trefniadau y mae cynghorau wedi'u rhoi ar waith, byddwn yn adrodd ar y rhain yn ein hadroddiad cryno cenedlaethol arfaethedig.
- 10 Rydym hefyd yn cydnabod yr heriau ariannol digynsail y mae cynghorau wedi'u hwynebu ers blynyddoedd lawer ac rydym yn debygol o barhau i'w hwynebu am o leiaf y tymor canolig. Mae hyn yn cynnwys pwysau ariannu'r sector cyhoeddus a ddilynodd yr argyfwng ariannol yn 2008 ac effaith y pandemig ar y pryd a'i ôl-ffeithiau parhaus. Yn fwy diweddar mae cynghorau hefyd wedi wynebu gostyngiadau sylweddol mewn termau real mewn pŵer gwario o ganlyniad i'r cynnydd cyflymaf mewn chwyddiant ers degawdau. Ochr yn ochr â'r holl ddiwyddiadau hyn, bu cynnydd sylweddol yn y galw am rai gwasanaethau hefyd, gan gynnwys, er enghraifft, effaith poblogaeth sy'n heneiddio a'r galw cynyddol am rai gwasanaethau. Mae'r ffactorau hyn yn bennaf y tu hwnt i reolaeth unrhyw gyngor unigol.
- 11 Yn erbyn y cefndir tymor hir hwn o heriau ariannol mae angen i gynghorau ymateb i heriau mwy diweddar yn gyflym ac rydym yn deall, yn anochel, mewn llawer, os nad pob cyngor, fod rhai o'r manylion penodol o ran sut y bydd pwysau ariannol yn cael eu taclo dros y tymor canolig yn dal i gael eu penderfynu. Mae'r adroddiad hwn yn nodi ein barn ar drefniadau ariannol y cyngor, a lle bo'n briodol lle credwn y gellid cryfhau'r rhain i helpu i wella cynaliadwyedd ariannol y cyngor dros y tymor canolig. Dylid edrych ar ein hadroddiad yng nghyd-destun y pwysau ariannol ehangach a hirdymor hyn.
- 12 Roedd yr archwiliad yn ceisio ateb y cwestiwn cyffredinol - **Oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?** Er mwyn gwneud hyn, rydym yn ceisio ateb y cwestiynau canlynol:
- A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?
  - A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?
  - A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?
- 13 Mae'r meini prawf archwilio a ddefnyddiwyd gennym i asesu trefniadau'r Cyngor yn erbyn pob un o'n cwestiynau wedi'u nodi yn **Atodiad 1**. Mae hyn wedi cael ei lywio gan ein gwybodaeth gronol, yn ogystal â thynnu ar rai cyhoeddiadau a gynhyrwyd gan y Sefydliad Siartredig Cyllid Cyhoeddus a Chyfrifyddiaeth (CIPFA).

Ein dulliau archwilio a phryd y gwnaethom gynnal yr archwiliad

- 14 Mae ein canfyddiadau yn seiliedig ar adolygiadau o ddogfennau a chyfweliadau gyda sampl o gynghorwyr ac uwch swyddogion. Mae'r dystiolaeth a ddefnyddiwyd gennym i lywio ein canfyddiadau wedi'i chyfyngu i'r ffynonellau hyn. Gwnaethom y gwaith hwn yn ystod mis Mai i Fehefin 2024 ac mae ein canfyddiadau'n seiliedig ar y wybodaeth sydd ar gael bryd hynny.
- 15 Rydym yn ymgymryd â'r gwaith hwn ym mhob un o'r 22 prif gyngor yng Nghymru ac, yn ogystal ag adrodd yn lleol i bob cyngor, rydym hefyd yn bwriadu llunio adroddiad cenedlaethol.

Yr hyn a ganfuom

- 16 Yn gyffredinol, canfuom fod **gan y Cyngor drefniadau ar waith i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol yn y tymor byr ond nad oes ganddo strategaeth ariannol hirdymor wedi'i dogfennu i gefnogi newid mwy trawsnewidiol a llywio penderfyniadau gwariant Aelodau yn y dyfodol**. Rydym yn nodi isod pam y daethom i'r casgliad hwn.
- 17 **Nid oes gan y Cyngor strategaeth ariannol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol dros y tymor hwy.**
- 18 Mae strategaeth ariannol glir, gadarn a chytunedig yn bwysig i nodi sut y bydd y Cyngor yn ymateb i'r pwysau cyllido a ragwelir yn y dyfodol, ac yn enwedig sut y bydd y Cyngor yn cwrdd â'i fwllch cyllido rhagamcanol yn y tymor byr, canolig a hir.
- 19 Nid oes gan y Cyngor strategaeth ariannol tymor canolig i hir. Mae gan y Cyngor ragdybiaethau cynllunio sy'n cwmpasu'r tymor canolig (2024-25 i 2028-29) ac mae'n nodi bwlch cyllidebol o tua £39 miliwn ar ôl ystyried cynilion a chynigion incwm. Mae diffyg strategaeth ariannol yn gwanhau gallu'r Cyngor i gydlynu a chyfleu ei flaenoriaethau ariannu dros y tymor canolig i'r tymor hir a bydd o bosibl yn rhwystro gallu'r Cyngor i wneud y penderfyniadau strategol allweddol sydd eu hangen i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor.
- 20 Mae mentrau i wella darpariaeth a gwytnwch gwasanaethau trwy nifer fach o raglenni trawsnewid wedi'u cymeradwyo'n ddiweddar ac maent yng nghamau cychwynnol gweithredu. Nid yw monitro'r mentrau trawsnewid hyn yn ffurfiol eto i'w sefydlu. Bydd goruchwylio'r rhaglenni hyn yn hanfodol er mwyn sicrhau bod arbedion / gostyngiadau mewn costau yn cael eu cyflawni yn erbyn targedau.
- 21 Mae gan y Cyngor hanes da o gyflawni ei arbedion a nodwyd. Cyflawnwyd mwy na 90% o'r arbedion a gynlluniwyd yn ystod 2023-24. Fodd bynnag, nid yw'r cynlluniau ariannol presennol yn mynd i'r afael yn llawn â'r bwlch cyllidebol disgwylidig a nodwyd yn rhagdybiaethau cynllunio tymor canolig y Cyngor. Yn gyffredinol, mae gostyngiadau mewn costau wedi'u cynllunio yn cwmpasu cyfnod o flwyddyn, sy'n

golygu bod angen nodi arbedion ychwanegol bob blwyddyn drwy adolygiadau cynaliadwyedd gwasanaeth y Cyngor a'r broses o bennu cyllidebau. Mae'n bosibl y bydd y ffocws tymor byr hwn yn rhwystro gallu'r Cyngor i gynllunio'n well ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy.

- 22 Rhagwelir y bydd sefyllfa wrth gefn gyffredinol y Cyngor yn aros oddeutu £15.5 miliwn ar ddiwedd blwyddyn ariannol 2024-25, sy'n unol â'i bolisi wrth gefn. Mae galwad o tua £16.4 miliwn gan gronfeydd wrth gefn wedi'i glustnodi wedi'i gymeradwyo yng nghyllideb 2024-25 i gefnogi darparu gwasanaethau, cwrdd â phwysau heb eu hariannu a chefnogi cynlluniau trawsnewid. Rhagwelir y bydd balansau wrth gefn ysgolion ar ddiwedd 2024 mewn sefyllfa cronfeydd wrth gefn diffyg cyffredinol o tua £2.9 miliwn, er bod cydbwysedd agoriadol cronfeydd wrth gefn ysgolion ar ddiwedd mis Ebrill 2023 o gredd o £6.5 miliwn. Gofynnwyd i bob ysgol sy'n adrodd cyllideb diffyg ar hyn o bryd gyflwyno cynllun adfer tair blynedd. Er bod tystiolaeth o gronfeydd wrth gefn yn cael eu defnyddio i gefnogi mentrau trawsnewid y Cyngor mewn gwasanaethau cymdeithasol a thai y rhagwelir y byddant yn cyflawni arbedion cyllidebol cylchol, mae risg bod cyllidebau ysgolion yn anghynladwy yn y tymor byr i'r tymor canolig ac y bydd angen ymyrraeth arnynt.
- 23 **Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i sefyllfa ariannol.**
- 24 Mae dealltwriaeth drylwyr o bwysau cyllido presennol ac yn y dyfodol, ochr yn ochr â risgiau eraill i gynaliadwyedd ariannol yn bwysig er mwyn sicrhau bod strategaeth ariannol y Cyngor yn wybodus ac yn briodol i raddfa'r her ariannol y mae'n ei hwynebu.
- 25 Mae'r Cyngor wedi defnyddio tybiaethau rhesymol a meincnodi i gyfrifo ei fwlc cyllido disgwylidig. Mae'r Cyngor yn parhau i adolygu'r rhain ac yn eu diweddarau yn ôl yr angen. Gwelwyd pwysau ariannol disgwylidig yn y rhagdybiaethau cynllunio hyn a chawsant eu cyfleu'n dda i'r Aelodau yn ystod y broses gosod cyllideb flynyddol.
- 26 Mae diffyg strategaeth ariannol gynhwysfawr rhwng canolig a hirdymor yn golygu nad oes proses glir ar hyn o bryd i'r Cyngor allu nodi a dogfennu risgiau ariannol tymor hwy a mesurau lliniaru posibl.
- 27 **Mae trefniadau adrodd ariannol y Cyngor yn cefnogi goruchwyliaeth reolaidd o'i sefyllfa gyllidebol yn ystod y flwyddyn ond nid ei gynaliadwyedd ariannol yn y tymor hwy.**
- 28 Mae trefniadau adrodd clir, rheolaidd a thryloyw yn bwysig er mwyn galluogi goruchwyllo sefyllfa ariannol y Cyngor yn effeithiol, y camau y mae'n eu cymryd i sicrhau ei gynaliadwyedd ariannol ac effaith hyn ar ei gymunedau lleol.
- 29 Mae cyfrifoldeb clir dros sefyllfa ariannol y Cyngor mewn blwyddyn a'i monitro, gydag adroddiadau monitro cyllideb rheolaidd yn cael eu cyflwyno i'r Aelodau. Mae cynnydd o ran cyflawni arbedion hefyd yn cael ei adrodd yn rheolaidd ond nid yw'r adroddiadau hyn yn manylu ar yr arbedion gwirioneddol a gyflawnir yn erbyn targedau a'u heffaith. Mae hyn yn cyfyngu ar allu'r Aelodau i fonitro a chraffu ar gynnydd ac effaith darparu arbedion drwy gydol y flwyddyn yn effeithiol.

- 30 Nid yw'r Cyngor yn adrodd i'r Aelodau yn rheolaidd am ei gynaliadwyedd ariannol tymor hwy. Mae'r diffyg adrodd hwn yn cyfyngu ar allu'r Cyngor i ystyried a chyfleu effaith bosibl gofynion cynilo tymor hwy i Aelodau, rhanddeiliaid eraill, preswylwyr a defnyddwyr gwasanaethau.

Ein hargymhellion ar gyfer y Cyngor

Arddangosyn 1: ein hargymhelliad ar gyfer y Cyngor

Argymhelliad

- A1 Dylai'r Cyngor ddatblygu a chyhoeddi strategaeth ariannol glir a chadarn sy'n dangos sut mae'n bwriadu cau'r bwll cyllidebol a nodwyd dros y tymor canolig a'r tymor hwy. Byddai hyn yn helpu i gefnogi dealltwriaeth Aelodau a rhanddeiliaid eraill mewn perthynas â'r penderfyniadau y bydd eu hangen i sicrhau cynaliadwyedd ariannol y Cyngor yn y dyfodol.

Atodiad 1

Cwestiynau a meini prawf archwilio

Arddangosyn 2: cwestiwn ar y cyfan: A oes gan y Cyngor drefniadau priodol i gefnogi ei gynaliadwyedd ariannol?

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
A oes gan y Cyngor strategaeth glir ar gyfer ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor?	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'r Cyngor wedi nodi'n glir ei ddull strategol o gefnogi ei gydnerthedd ariannol dros y tymor byr, canolig a hir. • Mae gan y Cyngor gynllun ariannol tymor canolig. • Mae dull strategol y Cyngor yn cael ei ddeall a'i gefnogi'n eang gan uwch swyddogion. • Mae'r Cyngor wedi ystyried ystod eang o opsiynau i wella ei gynaliadwyedd ariannol hirdymor, gan gynnwys cymharu â chyrrff eraill. • Mae'r Cyngor wedi nodi'r holl arbedion y mae'n bwriadu eu gwneud i gwrdd â'i fwch cyllido dros y tymor canolig, gyda chefnogaeth cynlluniau â thystiolaeth dda yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol. • Mae strategaeth y Cyngor yn cynnwys y defnydd strategol o gronfeydd wrth gefn i reoli ei raglen arbedion dros y tymor canolig. • Mae'r Cyngor wedi modelu effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol dros y tymor canolig (e.e. gostyngiadau posibl mewn gwasanaethau a lefelau'r dreth gyngor ar gymunedau lleol).
A yw strategaeth ariannol y Cyngor yn cael ei chefnogi gan ddealltwriaeth glir o'i sefyllfa ariannol?	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'r Cyngor wedi cyfrifo ei fwch cyllido dros y tymor byr i'r tymor canolig yn seiliedig ar ragdybiaethau rhesymol. • Mae'r Cyngor wedi meincnodi ei ragdybiaethau gyda chyrrff cymharol priodol. • Mae gan y Cyngor ddealltwriaeth dda o'i bwysau cyllideb allweddol yn y tymor canolig a'r tymor hir. • Mae gan y Cyngor hanes o fynd i'r afael â phwysau cyllideb allweddol yn llwyddiannus. • Mae'r Cyngor wedi nodi'r risgiau allweddol i'w gynaliadwyedd ariannol ac wedi rhoi mesurau lliniaru ar waith.

Cwestiwn Lefel 2	Meini prawf
<p>A yw trefniadau adrodd y Cyngor yn cefnogi goruchwyllo ei gynaliadwyedd ariannol yn rheolaidd?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Mae'n amlwg pwy sy'n gyfrifol am fonitro sefyllfa ariannol y Cyngor, gan gynnwys ei gynaliadwyedd dros y tymor canolig i'r tymor hir. • Mae'r Cyngor yn adrodd ei sefyllfa ariannol yn rheolaidd i aelodau er mwyn galluogi goruchwyllo a chraffu. • Mae gan y Cyngor drefniadau i adrodd yn dryloyw effaith / effaith ddisgwyliedig ei strategaeth ariannol ar gyflawni ei amcanion corfforaethol ac ar gymunedau lleol i aelodau a rhanddeiliaid eraill. • Mae cynllun cynilo y Cyngor yn cynnwys yr hyn y cytunwyd arno, faint o gynnydd sydd wedi'i wneud wrth weithredu, a chysylltiadau â'i gyllideb a'i gynllun ariannol tymor canolig. • Mae'r Cyngor yn adrodd yn rheolaidd am gynnydd o ran cyflawni arbedion arfaethedig i aelodau er mwyn galluogi goruchwyllo a chraffu.

Archwilio Cymru
1 Cwr y Ddinas
Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500
Ffacs: 029 2032 0600
Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.
Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.